

FASB'IN 133 SAYILI FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLER VE RİSKTEN KORUNMA İŞLEMLERİNİN MUHASEBESİ ADLI STANDARDININ GETİRDİĞİ YENİ KURALLAR

Oktay TAŞ

İ.T.Ü., İşletme Fakültesi, Araştırma Görevlisi, Dr.

Abstract: Developing in the USA has been extended also in European Countries derivative transactions has becoming a very important role in financial accounting. The purpose of these study is to analyze, examine and evaluate derivative product in the Turkish accountancy and its application according to the general accepted accounting principle and Turkish accounting code and principle. Here is examined forward, futures and options contract and its problems arising from the misapplication in the financial accounting.

I. GİRİŞ

A.B.D.'de geliştirilen muhasebe ile ilgili genel prensip ve kurallar başta devletin ilgili kurumları, çoğunlukla da uzman muhasebeciler tarafından belirlenmektedir. A.B.D.'de muhasebe standartlarının oluşturulmasında en önemli kurum Finansal Muhasebe Standartları Kurulu FASB [1]'dir. FASB 1973 yılında SEC (Security Exchange Commission) tarafından kurallar oluşturmak ve yayınlamak için oluşturulmuştur. FASB'in yaptığı çalışmaları ve yayınları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Finansal muhasebe standartları oluşturmak ve yayınlamak
- Muhasebe standartları ve muhasebe sorunları ile ilgili yorumlar ve değerlendirmeler yapmak: Finansal muhasebe standartlarının ve yorumlarının yayımlandığı muhasebe araştırmalarına ve değerlendirmelere ilişkin çıkarılan süreli yayınlar bu kapsam içine girmektedir.
- Teknik yayınlar: Özellikle güncel konularda, daha kısa süreli beyanlatları içeren yayınlardır.
- Finansal muhasebe kavramları: US-GAAP'a dayalı olarak geliştirilen prensipler için teori ve temel kural çerçevesi geliştirmek.

FASB 133 sayılı standardın yayımlanmasına kadar finansal türev ürünlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin sadece iki önemli standart yayınlamıştır. Bunlar SFAS 52 sayılı Yabancı Paralı İşlemlerin Çevrimi (Foreign Currency Transactions) ve SFAS 80 sayılı Gelecek Sözleşmelerinin Muhasebesi (Accounting for Futures Contracts) adlı standartlardır. Her iki standart da türev

ürünlerin sadece belirli bir kısmının muhasebeleştirilmesini içermekte, bir çok türev ürünün örneğin swap ürünlerin muhasebesini kapsamamaktadır. Son yıllarda finansal türev ürünlerinin hem sayısı artmış hem de bu ürünlerle yapılan işlemlerin hacminde büyük bir artış görülmesine karşın yayımlanan standartlar yetersiz kalmıştır. Ortaya çıkan yeni ürünlerle ilgili muhasebe standartlarının olmayışı bir çok finansal türev ürünün analog yöntemiyle muhasebeleştirilmesine neden olmuştur. Bu şekilde yapılan muhasebe işlemleri farklı özellikte ve farklı amaçla yapılan finansal türev işlemlerinin yanlış muhasebeleştirilmesine neden olmuştur. Tüm bu nedenlerden dolayı SEC FASB'ı finansal ürünlerin muhasebeleştirilmesiyle ilgili kuralları yeniden değerlendirme yönünde zorlamıştır. Nitekim ilk olarak bu amaçla mayıs 1986 yılında yeni bir proje başlatılmıştır. Bu proje finansal ürünler projesidir (project on financial instruments). Başlatılan bu proje ile gelinecek noktada 1998 yılında yayımlanan 133 sayılı standart ortaya çıkmıştır.

II. SFAS 133 SAYILI FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERİN VE RİSKTEN KORUNMA İŞLEMLERİNİN MUHASEBESİ STANDARDI

FASB 16.6.1998 tarihinde 133 sayılı Finansal türev ürünlerin ve riskten korunma işlemlerinin muhasebesi (Accounting for Derivative Instruments and Hedging Activities) adlı standardı yayınlamıştır. 15.6.1999 tarihinden itibaren geçerli olan bu standart, isteyen işletmeler tarafından bu tarihten öncede uygulanabilecektir. Bu standart FASB'in 52 sayılı döviz çevrimleri standartını değiştirerek, gelecekte beklenen yabancı paralı işlemlerden doğan riskin türev ürünlerle riskten korunması için özel muhasebeye izin vermektedir. Aynı zamanda FASB'in 80 sayılı gelecek sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi standardının yerine de kullanılacaktır, ayrıca 105 sayılı Bilanço Dışı ve Kredi Riski Taşıyan Finansal Araçlarla İlgili Bilgilerin Açıklanması (Disclosure of Information about Financial Instruments with Off-Balance Sheet Risk and Financial Instruments with Concentrations of Credit Risk) ve 119 sayılı Finansal Türev Ürünlerin ve Gerçek Değerlerinin

Açıklanması (Disclosures about Derivative Financial Instruments and Fair Value of Financial Instruments) standartlarının da yerine geçmektedir. Bunun dışında FASB'in 107 sayılı Finansal ürünlerin gerçek değerle yayınlanması standardını (Disclosures about Fair Value of Financial Instruments) da ,105 sayılı standardı da kapsayacak formüle edilmiştir.133 sayılı yayımla getirilen dört yeni kural, aşağıdaki gibidir [2] :

i. Finansal türev ürünlerle ilgili hak ve yükümlülükler varlık ve borç olarak tanımlanmalıdır ve finansal tablolarda raporlanmalıdır.

ii. Gerçek değer (fair value) finansal ürünler için tek ve en uygun değerlendirme ölçüsüdür. Finansal türev ürünler gerçek değer ile değerlendirilmelidir.

iii.Yalnızca varlık ve borçlar (yükümlülükler) finansal tablolarda raporlanmalıdır.

iv.Riskten korunma için özel muhasebe tanımlanmıştır.

Söz konusu standarda göre türev ürünlerin gerçek değer ile değerlendirilmesi ve farklı riskten korunma metodlarının uygulanması öngörülmektedir . Örneğin günlük değerlendirme, nakit akışlarının riskten korunması veya değişim riskine karşı korunma gibi yeni metodlar getiriliyor. Aynı zamanda riskten korunma muhasebesi için özel kriterler getirilmektedir. Riskten korunma işleminin etkin olamayan kısmı raporlarda gösterilecek ve ertelenmeyecektir. Nakit akışlarının riskten korunması işlemi, özellikle öz sermayenin bir unsuru olarak gösterilmelidir. Yeni standartla döviz işlemlerinin riskten korunması daha basit ve açık olarak gösterilmiştir. FASB'in söz konusu standart ile çok sayıda türev ürün ile ilgili önemli sayılabilecek tanımlamalar yapılmıştır.

A. Yeni Standartın Uygulanma Alanı

Yeni standart finansal türev ürünlerle işlem yapan tüm işletmeler için geçerlidir. FASB yayınladığı yeni standart içinde finansal türev kavramını farklı paragraflarda kullanmıştır. Kullanılan bu kavramı aşağıdaki üç ana noktada tanımlanabilir:

i. Finansal türev ürünün değerini nakit akışları veya türev ürünün bağlı bulunduğu finansal ürünün değer değişimi etkilemektedir.

ii.Düzenlenen sözleşme bir spekülasyon miktar veya spekülasyon tutara bağlı olmalıdır.

iii.Düzenlenen sözleşme, yapılacak net ödemeyle netleştirilebilir.

Finansal türev ürün kavramı içinde, swaplar, swap opsiyonları, vadeli sözleşmeler, caps, floors, collars gibi ürünlere değinilmiştir. Önemli bir farklılıkta değerli maden ve sigorta kontratlarının da vadeli borsalarda işlem gördükleri için türev ürün olarak kabul edilmeleridir.

Ayrıca FASB üç farklı riskten korunma işlemini birbirinden ayırmaktadır;

i.Gerçek Değer Yöntemi İle Riskten Korunma (SFAS No:133, paragraf 20-27: Fair Value Hedge)

ii.Nakit Akımlarının Riskten Korunması ((SFAS No:133, paragraf 28-35: Cash Flow Hedge)

iii.Yabancı Para Cinsinden Net Yatırımın Riskten Korunması ((SFAS No:133, paragraf 36-42: Foreign Currency Net Investment Hedge)

B. Gerçek Değer Yöntemi İle Riskten Korunma

Gerçek değerle riskten korunma kavramından varlıkların, borçların ve yükümlülüklerin yada taahhütlerde meydana gelebilecek değişimin riskten korunması anlaşılmaktadır. Gerçek değerle riskten korunma yöntemiyle yapılan muhasebeleştirilmede hangi varlıkların yada yükümlülüklerin hangi pozisyon ve hangi finansal ürünle riskten korunduğunun belgelenmesi gerekir. Aynı zamanda karşılaşılan riskin tam yani %100 veya kısmi olup olmadığına ilişkin bilgilerinde bulunması gerekmektedir. Bu arada yapılan riskten korunma işlemi ile beklentiler arasında bir ilişki olması gerekir. Aynı şekilde riskten korunma işleminin işletmenin genel risk politikası ile de uyumlu yada aynı doğrultuda olması gerekmektedir. Gerçek değer ile riskten korunma yönteminde hem finansal türev ürün hem de bu ürünün dayandığı finansal ürünün değer değişiklikleri dikkate alınmalıdır.

Gerçek değer ile riskten korunma yönteminin daha iyi anlaşılması için aşağıdaki örnek verilebilir:

Örnek: 1.1.2000 tarihinde A ve B adlı Amerikan firmaları 100 ons altının 310\$/ons'dan 30.6.2000'de teslim edilmesine dair bir anlaşma düzenliyorlar. Buna göre A Firması belirtilen miktar ve fiyattaki altını belirtilen tarihte teslim etme(satma) yükümlülüğüne, B firması da belirlenen koşullarda teslim alma (satın alma) yükümlülüğüne girmişlerdir.

A Firmasının teslim tarihinde altının fiyat artışlarına karşı bir riski söz konusudur. A Firması bu riskten korunmak amacıyla New York Kıymetli Metal Borsasında Haziran 2000 tarihinde 100 ons altının 300\$/ons'dan teslimine ilişkin bir gelecek sözleşmesi satın almıştır.

* Riskten korunan işlem: 100 ons altının 310\$/ons'dan 30 Haziran 2000'de teslim edilmesi

* Riskten koruma için kullanılan ürün: NYMEX-Gelecek sözleşmesi satın alınması 100 ons altının 300\$/ons'dan 30 Haziranda teslimine ilişkin.

* Riskten korunma stratejisi: Altın fiyatlarındaki spot piyasadaki değişimin, satın alınan gelecek sözleşmesi ile karşılamak.

* Ayrıca vadeli fiyatlarla, spot fiyatlar arasında son altı ayda yüksek bir korelasyon olduğu görülmüş ve riskten korunma etkinliği yüksektir.

1.31.3.2000 tarihinde altının spot piyasa fiyatı 350\$/ons, vadeli fiyatı ise 345\$/ons olarak gerçekleştiğini farz ettiğimizde Gerçek değerle riskten korunma yöntemine göre aşağıdaki muhasebe kayıtları yapılacaktır.

Altın Gelecek Sözleşmeleri 4500\$

(Aktif)

Kar - Zarar Hesabı

4500\$

Gelecek sözleşmelerinin değerindeki değişimin muhasebeleştirilmesi kaydı.

(100 ons x (345\$/ons -300\$/ons))

Yukarıdaki kayıt, gelecek sözleşmelerinin değer değişimi göstermek için yapılmaktadır. Gelecek sözleşmelerinin değeri 300\$/ons'dan 345\$/ons'a yükseldiğinde işletmenin ons başına kazancı 40\$ olmaktadır.

Kar -Zarar Hesabı 4000\$

Sözleşme ve Taahhütlerdeki Değişim 4.000\$

(Pasif)

Sözleşme ile girilen taahhüdün sonucunda altın fiyatlarındaki değişimin muhasebeleştirilmesi kaydı.

(100 ons x (350\$/ons -310\$/ons))

İşletmenin girdiği bu sözleşme ile 310\$/ons'dan altın satma taahhüdü vardır fakat altın fiyatları 350\$/ons olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda girilen sözleşme ile uğranılan kayıp ons başına 40\$'dır.

Vadeli fiyatlardaki değişim 45\$

Spot fiyatlardaki değişim 40\$

5\$

5\$ x 100 ons = 500\$ (riskten koruma işleminin etkin olmayan kısmı)

Teslim tarihine kadar yukarıdaki fiyatlarda bir değişiklik olmadığını kabul edilirse 30.6.2000 tarihinde aşağıdaki muhasebe kayıtları yapılacaktır.

Kasa 4500\$

Altın Gelecek Sözleşmeleri 4.500\$

Gelecek sözleşmesinin sona ermesi ve vade sonunda oluşan fiyat farkının firma tarafından tahsil edilmesi kaydı.

(100 ons x (345\$/ons -300\$/ons))

Vade sonunda satın alınan gelecek sözleşmesi ile sağlanan kazancın tahsil edilmesi nedeniyle yukarıdaki muhasebe kaydı yapılmıştır. Elde edilen gelire ilişkin kayıt daha önceden yapılmıştı. Bu kayıtla sadece sözleşmenin sona erdirilmesi ve tahsil edilen tutarın kaydı söz konusudur.

Kasa 31.000\$

Sözleşme Taahhütlerdeki Değişim 4.000\$

Satışlar 35.000\$

Satış taahhüdünün yerine getirilmesi nedeniyle yapılacak muhasebe kaydı.

(100 ons x 350\$/ons)

Bu muhasebe kaydı, başlangıçta yapılan taahhüt ile 310\$/ons'dan satılan altının piyasa değeri ile satış olarak kaydedilmesi ve 310\$/ons'dan yapılan tahsilatın kaydedilmesi ile ilgilidir. İşlem sonunda firma hem girmiş olduğu taahhüden dolayı zarar etmemiştir, hem de riskten korunma işleminin etkin olmayan kısmından 500\$ kazanç sağlamıştır.

C. Nakit Akışlarının Riskten Korunması

Nakit akışlarının riskten korunmasından (cash-flow hedge) gelecekteki işlemlerin riskten korunmasına ilişkin kullanılan türev ürünler anlaşılmaktadır. Gelecekteki işlemlerin kapsamı tam olarak belli olmasa da gerçekleşme ihtimali yüksek olan işlemlerdir. Nakit akışlarının riskten korunması işlemi özellikle fiyat, maliyet ve faiz gibi gelecekte nakit akışını etkileyebilecek değişken unsurların riskten korunması söz konusudur [2]. Bu durum faiz, fiyat, maliyet ve koşulların tamamen sabit olduğu gerçek değerle riskten korunma işleminin tam tersidir.

Gelecek işlemleri genel olarak sözleşmeye bağlı olmayan yada sözleşme ile belirlenmeyen gelecekte gerçekleşme olasılığı bulunan işlemlerdir. Sözleşme ile fiyat, miktar ve teslim tarihi sabitlenmiş ise bu durumda tüm koşullar sözleşme ile sabitlenmiştir. Buna karşılık gelecek işlemlerde sözleşmede parametrelerden bir tanesi (yabancı para birimi bunun dışındadır) değişken olmaktadır.

Gelecek işlemleri için aşağıdaki örnekler sıralanabilir;

- Pazar koşulları içinde gelecek yıl için planlanmış ürün satışları.

- Herhangi bir ürünün teslimine ilişkin miktarın ve teslim tarihinin belli olduğu sözleşmeler. Bu sözleşmelerde fiyat teslim tarihindeki borsadaki fiyata göre belirlenmektedir.

- Değişken faizli uzun vadeli borçlar.

Görüldüğü üzere yukarıdaki örneklerde sayısız değişken söz konusudur. Yukarıdaki işlemlerin gerçekleşmesi durumunda riskten korunma işlemi uygulanabilecektir. Örneğin sözleşmeye bağlı yabancı para cinsinden bir yükümlülük yeni standarda göre gerçek değer ile riskten korunabilecektir. Bu durumda tüm değer değişimlerine riskten korunma muhasebesi uygulanacak riskten korunma işleminin sonuçları öz sermayenin bir unsuru (kar - zarar) olmayacaktır. Bu özel bilanço metodunun nakit akışlarının riskten korunması yönteminde de geçerli olabilmesi için yukarıda sıralanan genel koşulların yanı sıra aşağıdaki koşullarında yerine getirilmesi gerekir.

Gelecek işlemlerinin riskten korunma zamanının koruma işlemine başlanmadan tanımlanması ve belgelenmesi gerekmektedir. Planlanan süre ile gerçekleşme süresi arasında çok büyük bir zaman farklılığı olamamalıdır. Planlanmış işlem bağımsız üçüncü bir tarafın şahitliğine dayandırılmalıdır. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da hazine bonusu gibi türev olmayan finansal ürünlerin nakit akışlarının riskten korunması yönteminde kullanılmasına izin verilmediğidir.

Yeni standart içinde nakit akışlarının riskten korunmasına bağlı kurullarla birlikte özellikle temel swap işlemleri için özel uygulamalar bulundurmaktadır. Temel swap işlemleri özellikle faiz swapları sabit faiz ile değişken faizin değişimini öngörmektedir.

Nakit akışlarını riskten koruma yöntemine göre oluşan kazanç veya kayıplar genellikle sonuç hesaplarında gösterilmez, bunun yerine bilançoda öz sermayenin bir unsuru olarak yer alırlar. Riskten koruma işlemi sonucundaki değer değişiklikleri ise işlemin sonunda, işlemin değerinden düşülerek yada eklenerek kaydedilir. İşlem sırasında riskten korunma kriterlerinden yerine getirilmediği takdirde nakit akışlarının riskten korunması işlemine son verilmelidir.

Nakit akışlarının riskten korunması işlemi aşağıdaki örnek üzerinde incelenebilir;

Örnek: 1.12.2000 tarihinde Amerikan Firması A, gelecek yılın bütçe planlarına göre haziran 2001 yılında henüz daha üretmediği ürünleri Almanya'daki G Firmasına satmayı planlıyor. Planlanan satış tutarı 3.000.000DM'dir. Şu andaki kur 1,5DM = 1\$

şeklinde. Bu durumda yapılacak satış dolar bazında 2.000.000\$ etmektedir. Amerikan firması satış tarihinde Alman markının dolar karşısında değer kaybedeceğini tahmin ediyor ve buna karşı kendini korumak istiyor. Bu amaçla A firması 1.12.2000 tarihinde C Bankası ile bir vadeli sözleşme düzenliyor. Bu sözleşme ile A Firması C bankasına 2001 yılı haziran ayı için 3.000.000 DM.'yi 1,6DM/\$ kuru ile satma konusunda anlaşıyor. Girişilen riskten korunma işleminin maliyeti A firması için(3.000.000/1,5 - 3.000.000/1,6) 125.000\$'dir. Bu tutar vadeli sözleşme için ödenen prim ya da riskten korunma işleminin maliyeti olarak da tanımlanabilir.

Bu örnekte nakit akışlarını riskten korunmanın koşulları aşağıdaki gibidir:

- Başlangıç tarihi 1.12.2000

- Riskten koruyan ürünlerle ilgili bilgi: 1.12.200'de 3.000.000DM 'nin Haziran 2001'de satışına ilişkin vadeli sözleşmeye girilmesi.

- Riskten korunma pozisyonu ile ilgili bilgi: Firma üreteceği ürünleri (yada bir varlık kalemini) Haziran 2001'de 3.000.000 DM'de satmayı planlamaktadır. Kısaca 3.000.000 DM tutarında bir satış planlaması öngörülmüştür.

- Riskten Korunma Stratejisi: Alman markında meydana gelecek kur düşüşleri, satın alınan vadeli sözleşme ile karşılanacaktır.

Riskten korunmanın etkinliğinin değerlendirilmesi: A Firmasının ödediği tutar, prim yada riskten korunma maliyetidir. Bu ödemeden etkin bir riskten korunma beklenmektedir. Çünkü döviz kuru ne olursa olsun kayıp yada kazanç iki ürünle karşılanacaktır.

Tablo.1: Vadeli ve Spot Kurlar

Tarih	Vadeli Sözleşme Kuru	Satış Bedeli Kuru	Vadeli Sözl.nin Piyasa Değeri	Satış Bedeli Değişimi
01.12.2000	1,6 DM/\$	1,5 DM/\$	0	0
31.12.2000	1,6 DM/\$	1,5 DM/\$	0	0
31.03.2001	1,621 DM/\$	1,604 DM/\$	25.000 (a)	130.000(b)
31.05.2001	1,604 DM/\$	1,604 DM/\$	5.000 (c)	
30.06.2001	1,604 DM/\$	1,604 DM/\$	5.000 (c)	

i.Vadeli sözleşmenin değeri başlangıç tarihinden bu ana kadar kurda meydana gelen değişikliklerle tespit edilmiştir.

$$(3.000.000 / 1,6 - 3.000.000 / 1,621) = 1.875.000 - 1.850.000 = 25.000\$$$

ii. Bu pozisyon işletmenin kaybını göstermektedir.

$$(3.000.000/1,5 - 3.000.000 / 1,604) = 2.000.000 - 1.870.000 = 130.000\$$$

iii. Vadeli sözleşmenin değeri başlangıç tarihinden bu ana kadar kurda meydana gelen değişikliklerle tespit edilmiştir.

$$(3.000.000 / 1,6 - 3.000.000 / 1,604) = 1.875.000 - 1.850.000 = 5.000\$$$

- Başlangıçta vadeli sözleşmenin değeri sıfır olduğu için herhangi bir kayıt yapılmamıştır. Bu durum 31.12.2000 içinde geçerlidir.

- 31.3.2001 tarihinde DM spot piyasada 1,6 DM/\$ dan işlem götürken, vadeli kur 1,621 DM/\$ dan işlem görüyor. Bu durumda işletmenin aşağıdaki muhasebe kaydını yapması gerekmektedir.

Vadeli Döviz Sözleşmeleri 105.000\$

Vadeli Sözleşme Kayıpları 25.000\$

Ertelenmiş Kayıp veya Kazançlar 130.000\$

(öz sermayenin bir unsuru)

Vadeli sözleşmelerin piyasa fiyatındaki değişim nedeniyle yapılan muhasebe kaydı

31 Mayıs 2001 tarihinde vadeli ve spot kurlar eşittir (1,604 DM/\$). Bu durumda vadeli sözleşmenin değerindeki değişim aşağıdaki gibi muhasebeleştirilecektir.

Vadeli Sözleşme Kayıplar 20.000\$

Vadeli Döviz Sözleşmeleri 20.000\$

(öz sermayenin bir unsuru)

Vadeli sözleşmelerin piyasa fiyatındaki değişim nedeniyle yapılan muhasebe kaydı

Haziran 2001 tarihinde herhangi bir kur değişimi olmuyor ve vadeli sözleşmenin 5.000\$ bir değeri söz konusudur. Aynı zamanda Alman firmasına beklendiği gibi bir satış işlemi yapılmıştır.

Bu durumda yapılacak muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir;

Kasa 1.870.000\$

Satışlar 1.870.000\$

3.000.000DM tutarındaki satış 1\$ =1,604` dir.

Vadeli sözleşmenin satışı ile sağlanan 5.000\$`in muhasebe kaydı yapılır.

Kasa 5.000\$

Vadeli Döviz Sözleşmeleri 5.000\$

vadeli döviz söz sona ermesi ned.

Ertelenmiş Kayıp ve Kazançlar 130.000\$

Kar - Zarar 130.000\$

Ertelenen kazançların vade sonunda sonuç hesaplarına alınması ned.

D. Döviz Çevrimlerinin Riskten Korunması

Yeni yayımlanan standart döviz çevrimlerinin riskten korunması ile ilgili bilançoya alma kuralları bakımından daha önce yayımlanan 52 sayılı döviz çevrimleri standardına dayanmaktadır. 133 sayılı standart da bir işletmenin yabancı bir ülkedeki bağlı kuruluşundaki yabancı para cinsinden yatırımından doğan risklerden korunmasına izin vermektedir. Fakat yabancı ülkedeki net bir yatırımın o ülkedeki hazine bonusu gibi türev olmayan bir ürünle riskten korunmasına izin verilmemektedir. Bu konuda FASB Nakit Akışlarının Riskten Korunması yöntemine benzer, yani sermayenin bir unsuru olarak kabul ederek bilançoya almayı, Gerçek Değer Yöntemiyle Riskten Koruma yönteminin genel kural ve keskin uygulamalarına göre daha mantıklı bir bilançolaştırma alternatifi olduğu kanaatindeyiz. Böylece sonuçta yabancı ülkedeki yatırımın çevimi ile türev ürün arasındaki fark sonuç hesaplarına aktarılmaktadır. FASB`ın açıklamalarına göre net yatırımların riskten korunma yöntemiyle bilançolaştırılmasında şu anda pratikte yapılan uygulamadan tamamen farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Net yatırımların riskten korunması işleminde özel kriterler belirlenmemiştir, sadece genel koşulların yerine getirilmesi beklenmektedir.

III. KAMUYA AÇIKLANMA ZORUNLULUĞU

Yeni standart uygulanan riskten korunma yöntemine bağlı olarak, bir çok işlemle ilgi bilginin kamuya açıklanmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca riskten korunma

yönteminden bağımsız olarak aşağıdaki bilgilerin kamuya açıklanması gereklidir.

- Finansal türev ürünün kullanılmasıyla ilgili genel işletme amaçları ve stratejileri.

- Her tür risk kalemi için riskten korunma politikaları, risk ve riskten korunma işlemlerinin tanımlanması.

- Riskten korunma işlemin süresince oluşan kayıp ve kazançların sürekli gösterilmesi gerekmektedir.

Özel bir yayınlanma zorunluluğu da gerçek değer yönteminde sözleşmeye bağlı yükümlülükler için söz konusudur:

- Riskten korunma sağlayan türünde meydana gelen kayıp ve kazançların oluştuğu anda duyurulmalıdır.

Günlük Nakit Akışlarının Riskten Korunması uygulamasında ise aşağıdaki bilgilerin sürekli kamuya açıklanması gerekir:

- Gelecek işlemleri ile ilgili sonuçlardan öz sermayenin bir unsuru olarak karşılık ya da yedeklere kaydedilen ve yıl sonunda sonuç hesaplarına aktarılan işlemlerle ilgili bilgiler.

- Planlanmış gelecek işlemlerinden gerçekleşme ihtimali olmayanlarla ilgili kazanç ve kayıplar.

- Riskten korunmuş gelecek işlemleri ile ilgili uygulama zamanı ile ilgili bilgiler.

Net yatırımların riskten korunması için kullanılan türev ürünler ve yabancı para üzerinden düzenlenmiş türev olmayan ürünlerle ilgili aşağıdaki bilgilerin de kamuya duyurulması gerekmektedir:

- Yabancı bir ülkedeki bağlı işletmede konsolide edilen döviz çevrimleri ve riskten korunma işlemlerinin sonuçlarının kamuya duyurulmasını,

- FASB daha önce yayınlamış olduğu SFAS 107 sayılı standarttaki kamuya duyurulması istenen bilgilerin bundan sonrada duyurulmaya devam edilmesini istemektedir.

Tablo.2: Önceki Durum ile 133 Sayılı Standartın Karşılaştırılması [3]

Ürün	Önceki Durum	133 Sayılı Standart
Faiz Swapı	<ul style="list-style-type: none"> • Genel olarak bilanço dışı kabul edilir ve riskten korunmuş faiz oranı kalemi swap işleminin etkin kısmıyla karşılaştırılır. • Eğer swap işlemi ile riskten korunmuş ürün ve aynı zamanda swap işlemi gerçek değerle değerlendirilirse. Kazanç ve kayıplar riskten koruyan kalemlerle aynı zamanda sonuç hesaplarına kaydedilir. • Gerçek değerdeki değişim yada swap işlemindeki nakit akışları yada riskten korunmuş kalem arasındaki korelasyonun çok küçük bir ilişki vardır. 	<ul style="list-style-type: none"> • Her durumda swap işlemi gerçek değerle bilançolaştırılacaktır. • Sabit oranlı ürünün riskten korunmasında, gerçek değerindeki ve aynı zamanda faiz riskine karşı koruyan kalemin piyasa değerindeki değişimler gelir hesaplarında gösterilir. • Değişken oranlı ürünün riskten korunmasında, swap sözleşmesinin gerçek değerindeki değişiklikler, diğer gelirler hesabına kaydedilir. • Önceki Uygulamalarda olduğu gibi swap işlemi sonucunda ödenen yada alınan kısımlar faiz gelir yada gideri ile karşılaştırılarak düzeltilir.
İşlem Kayıp ve Kazançlarını Riskten Korumak için Vadeli Döviz Sözleşmeleri	<ul style="list-style-type: none"> • Vadeli sözleşmeler çoğunlukla ekonomik riskten korunma olarak kullanılsa da, gelecekteki muhtemel işlemlere yada iki firma arasındaki üçüncü bir firmanın taahhüdüyle desteklenmemiş işlemlerde riskten korunma muhasebesi uygulanamaz. Vadeli sözleşmeler piyasa değeriyle değerlendirilir ve kazanç ve kayıplar ertelenemez. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vadeli sözleşmeler, gerçekleşmesi muhtemel işletmelerin, muhtemel karşılıklı döviz işlemlerinin ve üçüncü firma taahhütlerinin riskten korunmasında kullanılabilir. • Üçüncü bir firmanın döviz cinsinden taahhütlerinin riskten korunması durumunda, hem vadeli sözleşmeler hem de firma taahhütleri aynı zamanda piyasa değeri ile değerlendirilecek ve kazanç hesaplarında gösterilecektir.

	<ul style="list-style-type: none"> Firma üçüncü bir tarafın döviz taahhütlerini riskten koruduğu zaman, spot oranlardaki değişim sonunda oluşan kar veya zararlar, riskten korunma işlemi tamamlanuncaya kadar ertelenebilecektir. Riskten koruma işleminin başlangıç dönemindeki vadeli ve spot oranlar arasındaki fark (iskonto yada prim) ya kazançtan indirilecek yada riskten koruma işlemi tamamlana kadar ertelenecektir. 	<ul style="list-style-type: none"> Gerçekleşmesi muhtemel işlemlerdeki değişken nakit akışlarının ve gerçekleşmesi muhtemel firmalar arası döviz cinsinden işlemlerin riskten korunması durumunda, vadeli sözleşmenin gerçek değerindeki değişimin, riskten korunan etkin kısma ait olan tutar ilgili işlemin gelire katkısı diğer gelirler içinde (other comprehensive income) gösterilir. Vadeli sözleşmede oluşan riskten koruma işleminin etkin olmayan kısmı ile ilgili iskonto ve primler ise doğrudan gelir hesaplarında gösterilir.
Yurt Dışındaki Bir Kuruluştaki Net Yatırımın Riskten Korunması	<ul style="list-style-type: none"> Riskten koruyan ürünün kazanç ve kayıpları diğer gelirler (other comprehensive income) içinde yer alır. 	<ul style="list-style-type: none"> Daha önceki uygulamadaki gibi, türev ürününün gerçek değerindeki çevrim düzeltmelerinin üzerindeki fazlalık ayrıca etkisizlik nedeniyle ürünün gerçek değerindeki değişimler olur olmaz, gelirlerle ilişkilendirilmelidir. Vadeli sözleşmenin iskonto ve primleri, net yatırımı etkin olarak riskten koruyan türev ürünün gerçek değerindeki değişime eklenebilir.
Ticari Mal Gelecek Sözleşmeleri	<ul style="list-style-type: none"> Bir varlık yada yükümlülük riskten korunuyorsa, gelecek sözleşmelerinin gerçek değerindeki değişimler, işlemle ilgili temel varlık yada yükümlükte bir düzeltme olarak kaydedilir. Eğer riskten korunma bir firma taahhüdü yada gerçekleşmesi beklenen bir işlem içinse, gelecek sözleşmelerinin kazanç ve kayıpları ertelenir ve riskten koruma işleminin ölçümüne dahil edilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Var olan bir varlık yada yükümlülük yada firma taahhüdü gerçek değerle riskten korunuyorsa, gelecek sözleşmesinin gerçek değerindeki ve riskten korunan ürünün gerçek değerindeki değişimler, riskten koruma işlemine katkısı kadar, aynı zamanda piyasa değeriyle de değerlendirilerek kazanç hesaplarıyla ilişkilendirilir. Eğer gelecekteki nakit akışları riskten korunuyorsa türev ürünün gerçek değerindeki değişime diğer gelirlerde (other comprehensive income) gösterilir ve riskten koruma işlemi gelirleri etkilediğinde de gelirlerde gösterilir.
Alış Opsiyonları	<ul style="list-style-type: none"> Alış opsiyonlarına yabancı bir ülkedeki bağlı kuruluştaki net yatırımda dahil riskten koruma muhasebesi uygulanabilir. Ödenen primler satın alma sırasındaki asıl değer ile satın alma anındaki zaman değeri arasında ayrılır. Satın alma sırasındaki zaman değeri ya opsiyon süresince amorti edilir yada riskten koruma işlemiyle korunan kısma eklenir. Opsiyonun asıl değerindeki ("intrinsic value" olarak geçmektedir) değişimler temel ürün yada yükümlülükte bir düzeltme olarak kaydedilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Alış opsiyonlarına riskten korunma muhasebesi uygulanabilir, fakat opsiyonun gerçek değeri her durumda gösterilmelidir. Zaman değerinin ve asıl değerinin ayrı kaydı, yönetimin risk stratejisi ve etkinlik yaklaşımına göre belirlenir. Eğer opsiyonun zaman değerini içeren kısım riskin etkin olan kısmının dışında tutulursa, gerçek değerdeki değişime gelirlere yansıtılır. Nakit akışlarının riskten korunmasında, opsiyonun etkin kısmındaki değer değişiminin riskli işlemin kazanç üzerindeki etkisine kadar, diğer gelirler (other comprehensive income) içinde gösterilir.

	<ul style="list-style-type: none"> Eğer opsiyon, gerçekleşmesi beklenen bir işlemi riskten korumaktaysa, opsiyon değerindeki tüm yada sadece asıl değerdeki değişikliklerden kaynaklanan kazanç ve kayıplar riskten koruma işleminin hesaplanmasına dahil edilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Eğer yabancı bir ülkedeki bağlı kuruluşdaki net yatırım riskten korunuyorsa, opsiyon değerindeki değişiminin etkin kısmında oluşan kazanç ve kayıplar diğer gelirler (other comprehensive income) içinde gösterilir.
Satış Opsiyonları	<ul style="list-style-type: none"> Genel olarak satış opsiyonları piyasa değeriyle değerlendirilir. Opsiyon bileşenlerinden collar ise alış opsiyonları gibi gerçek değerle belirlenir. Opsiyon bileşimlerinden alınan net prim opsiyonun bütününde kaydedilir. Bu durum alış opsiyonları içinde böyledir. 	<ul style="list-style-type: none"> Satış opsiyonlarının piyasa değeriyle değerlendirilmesine devam edilmektedir. Buna karşılık kesin durumlarda, satış opsiyonları yalnız başına satış opsiyonlarının riskten korunmasında yada diğer ürünler içine yerleşmiş opsiyonlarda gerçek değerle değerlendirilebilir. Opsiyon bileşiminin net satın alma yada net satış opsiyonu olarak özellikleri önceki uygulamadaki gibi kalmaktadır.
Değiştirilebilir Ürünlere Yatırım	<ul style="list-style-type: none"> Çevrim yada dönüştürme özelliği, opsiyon ayrılabilir olmadıkça yatırımın yapıldığı üründen ayrılamaz. 	<ul style="list-style-type: none"> Türev yapı ayrılabilir, türev ürünler içindeki bileşik ürünler asıl ürünün gerçek değerinden ayrı olarak muhasebeleştirilir. Ayrılabilir türev ürünlere, opsiyon dönüşümüne ilişkin açık ve yakın kriterler yoksa asıl ürüne gerçek değerinden ayrı olarak riskten korunma muhasebesi uygulanabilir.
Yapısal Özellikler	<ul style="list-style-type: none"> Türev yapı genel olarak iki ayrı özellik göstermez yada asıl üstünden ayrılmaz. 	<ul style="list-style-type: none"> Türev yapı ayrılabilir Eğer açık ve yakın kriterler yoksa asıl ürünün gerçek değerinden ayrı olarak muhasebeleştirilebilir. Eğer kriterler gerçekleşirse ayrılmış türeve riskten korunma muhasebesi uygulanabilir.
Firma Taahhütlerinin Riskten Korunması	<ul style="list-style-type: none"> Genel olarak riskten koruyan üründe oluşan kazanç ve kayıplar riskten koruma işlemi gerçekleşene kadar kaydedilmez ve riskten korunma işleminin hesaplanmasına dahil edilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Hem riskten koruyan ürün hem de firma taahhütlerinin gerçek değerindeki değişim riskten korunmaya kadar riskten korunma işleminin bir parçası olarak bilançoda gösterilir. Firma taahhütlerinin gerçek değerindeki toplam değişim, riskten korunma işleminin hesaplanmasına dahil edilir.
Riskten Korunmanın Etkinsizliği	<ul style="list-style-type: none"> Genel olarak riskten korunan ürün ile riskten koruyan ürün arasındaki var olan yüksek ilişki riskten koruma muhasebesinin şartıdır. Riskten korunma işleminin etkin olmayan kısmı türev ürünün etkin kısmının gerçek değerindeki değişiminde ayrılmaz ve kaydedilmez. Buna karşılık eğer türev ürün yüksek düzeyde etkin olarak kabul edilirse, türev üründen sağlanan tüm kazanç ve kayıplar riskten korunan ürünün bir düzeltilmesi olarak kaydedilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Riskten korunma muhasebesi uygulanabilmesi için riskten koruyan ürünün etkin olarak koruma sağlaması gerekmektedir. Türev ürünün etkin olmayan kısmın gerçek değerindeki değişim anında gelirlerde gösterilmelidir.

IV. SONUÇ

FASB'nin 133 sayılı yeni standardının 52 sayılı ve 80 sayılı standartlara göre daha objektif ve iyi bir yöntem olduğu görülmektedir. Görüldüğü üzere yeni standartta finansal türev ürünler daha ayrıntılı ve kapsamlı olarak açıklanmaktadır. Bu durum daha önce yayınlanan standartlarla kıyaslanmayacak kadar önemli ve gerekli bir özelliktir. Ayrıca yeni standart ile daha çok sayıda finansal türev ile ilgili açıklama ve bilgi bulmak söz konusudur. FASB'in 133 sayılı standardı türev ürünleri yapılan işlemin özelliğine göre aktifte yada pasifte varlık ve yükümlülük olarak gösterilmesini ve bu ürünlerin piyasa değeri ile değerlendirilmesini öngörmektedir. Standart kamuya açıklamayla ilgili özellikle riskten korunma muhasebesi için yeni açıklamalar içermektedir. Bu da finansal tabloları inceleyen yada bu bilgilere ihtiyaç duyanlar için daha ayrıntılı ve gerçekçi bilgi anlamına gelmektedir. Yeni standart muhasebeleştirme esnasındaki subjektif değerlendirmeleri ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Buna rağmen hala açıklanması gereken bir çok unsurun olduğu açıktır.

Yeni yayınlanan standart ile her ürün yada her işlem için işlemin özüne uygun değerlendirme kuralları getirilmesi önemli bir gelişme olarak görülmelidir. Ancak yeni standardın sürekli riskten korunmaya yada makro riskleri yok etmeye olanak vermemesi yeni standartlara duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Sonuç olarak yayınlanan yeni standart finansal türev ürünlerin bilançooya alınması ile ilgili çok önemli bir açığı dolduran, uzun çabalar sonucunda ortaya çıkmış önemli bir çalışma olduğu belirtilmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] -----, "Original Pronouncements, Accounting Standards", **Financial Accounting Standards Board (FASB)**, 1 Haziran 1997.
- [2] -----, "Derivatives and Hedging - An Advance Analysis of the FASBs New Rules", **Ernst & Young LLP**, 1998.
- [3] -----, "Focus on Financial Reporting" , **KPMG**, December 1998.